

"Ədəbiyyat hər bir millətin yaddaşı, bir xalqın estetik dəyərlərinin göstəricisidir. Ədəbiyyat millətin müstəqilliyinin toxumlarını səpən səhədir. Ədəbiyyatı müstəqilliyimizdə ordu kimi dəyərləndirmək lazımdır. Hüseyn Cavid ədəbiyyat üçün ordudan az iş görməyib".

Bu fikirlərə Türk Dünyası I Gənclik Forumu panel müzakirələrində yer ayrıldı. Azərbaycan-Kıbrıs Dostluq Cəmiyyəti və Türk Birliyi Dayanışma Dərnəyinin təşkilatçılığı ilə keçirilən Forum qatılanlar türk xalqları ədəbiyyatı sferasında Azərbaycan çağdaş ədəbiyyatının bugünkü durumundan da xəbərdar oldular. "Ölkələr arasında ədəbi əlaqələri necə inkişaf etdirmək olar", "Necə edək ki, türkdilli xalqlar bir-birlərinin ədəbiyyatını oxusunlar, şair və yazıçıları tanısinlar?", "Ortaq əlifbaya necə nail olmalı?" kimi suallara cavab axtarılan müzakirələrdə maraqlı təkliflər dinlənildi. Belə ki, "Çağdaş türk ədəbiyyatının öyrənilməsi və yaşadılması" mövzusunda keçirilən müzakirələr əslində türk dünyası ədəbiyyatının çağdaş durumuna güzgü tutdu.

DİL ORTAQ OLMAYANDA

Ədəbiyyatın gördüyü işin bir orduya bərabər olduğunu söyləyən **Lefke Avropa Universitetinin Türk Dili Ədəbiyyatı bölümünün rəhbəri, dosent, Dr. Nazim Muradov** türk ədəbiyyatlarının ilk növbədə dil probleminin olduğunu qeyd etdi: "Dil ortaqlıq olmadan sonra ədəbiyyat ortaqlıq ola bilməz. Ortaq dil məsələsi bəlkə də bir az xəyal oldu. Amma ortaqlıq ünsiyyət dilinin olması mümkündür. "Tərcüman" qəzeti 1983-cü ildə nəşrə başlayanda "Tərcüman" bütün türkləri bir-birinə birləşdirən zəncir kimidir. Bütün türklər bu zəncirdən yapışaraq bir dil ətrafında birləşirlər. Bu zənciri qırmaq lazımdır", - deyərək çar hökumətinə ünvanlanan hesabatlarında yazılırdı. Ona görə "Türk dilləri" deyərək bir anlayış ortaya çıxdı. Azərbaycanda, Ermənistanda, Özbəkistanda buna qarşı çıxanlar öldürüldü. Bəkir Çobanzadələr, Abdurəuf Fıtratlar "Ortaq türkçə" dedikləri üçün öldürüldülər. Əslində ortaqlıq ədəbi dil bəlkə mümkün deyil, ancaq ortaqlıq ünsiyyət dili ola bilər". N.Muradov qeyd etdi ki, Türkiyə türkcəsinə tək cəmi ən gözəl dil olduğu üçün deyil, həm də bazar böyük olduğu üçün ciddi baxmaq lazımdır: "Yeni sən şeir yazanda şeirini Azərbaycan türkcəsində nə qədər adam oxuyacaq? Tutaq ki, Güney Azərbaycan da qoşulsay təxminən 40 milyon alıcısı və ya oxucusu olacaq. Ancaq o şeir Türkiyə türkcəsi ilə yazılsa 150 milyona yaxın insan oxuyacaq. Bunu iqtisadi yöndən də fikirləşmək lazımdır. Ancaq biz sadəcə, duyğu yönündən fikirləşirik". Ortaq türkcəni sadəcə Türkiyə türkcəsindəki kimi düşünməyə ehtiyac olmadığını deyən N.Muradov bizim real anlaşma dilimizin Türkiyə türkcəsi olduğunu qeyd etdi: "Dil məqsəd, yoxsa vasitədir?" sualı müxtəlif cür qarşılanır. Dil məqsəd deyil, daha çox vasitədir: "Biz dili daha çox məqsəd kimi qələmə versək, deyəcəklər ki, aşırı millətçilik edirsiniz. Ona görə dil məqsəddən çox, vasitə kimi istifadə olunmalıdır. Əslində burada fakt da, hiss də olmalıdır. İsmayıl Qaspiralı "Dildə, işdə, fikirdə birlik" deyirdi. Yeni dillə başlamasaq fikirdə, işdə birlik olmaz".

FİKİRDƏN İŞƏ...

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, yazar Şəmil Sadiq ədəbiyyatın toplumların birləşməsi üçün ən faydalı yol olduğunu qeyd etdi: "Bu gün dünya "Əli və Nino" romanını oxuyur. Bu əsər qədər Azərbaycanı olduğu kimi göstərən ikinci bir əsər görmürəm. Biz ədəbiyyata önəm verməliyik". Türk dünyasının ədəbi əlaqələrinin hazırkı durumundan narahat olduğunu bildiren yazar sovet dövründə ədəbi əlaqələrin daha dərin olduğunu qeyd etdi: "İndi biz bu əlaqələri qura bilmirik. Bu gün türk gəncinin oxuma problemi var. Avropada insanların oxuma sayı daha çoxdur (100/21). Türkiyədə isə kitab çox az oxunur. Çap olunan kitablar depoda qalır. Türk gəncliyi oxumur, kitabdan uzaq düşüb. İndi şeir dünyası deyil. İdeologiyalar nəsr-lərlə fikir irəli sürə bilirlər. Azərbaycanda, Türkiyədə çoxlu romanlar çap olu-

Çağdaş türk ədəbiyyatını necə yaşadaq?

Müxtəlif ölkələrdən olan türkdilli yazarların müzakirələrində maraqlı təkliflər səsləndirilib

nur, amma həm ali, həm də orta məktəblərdə kitaba qayıtmağımıza böyük önəm verməliyik". Azərbaycanda "Ustad" dergisini yayımladığını deyən Ş.Sadiq həmin jurnalda türk dünyası yazarlarının yazlarını çap etdirə bilmədiyini təəssüflə qeyd etdi: "Türk ölkələrinin yazarları ilə əlaqə yaratmaq problemimiz var. Kiçik çaplı işlər olsa da, geniş mənada işlər yoxdur. Bizim dərgi türk dünyası yazarlarının yazılarını verməyə maraqlıdır. Biz bu gün özümüzü torpaq, dil baxımından Türkiyəyə tuturuq. Burada bir yaxınlıq məqsədi də var. Türkiyədə çap olunan kitablar isə Avropada yayımı olan kitablardır. Dərnəklər kitabı 100 və ya 200 nüsxədə nəşr etdirəcək. Ancaq onun yayımlanması bir layihə çərçivəsində həyata keçirilməlidir. Mən Azərbaycanda Türkmənistan, Özbəkistan, Qazaxıstandan kitablar olursa, tərcümə etdirib nəşr etdirə bilərəm. Biz bu gün Özbəkistanda, Qazaxıstanda və ya Türkmənistanda hansı kitabların önəmli olduğunu bilmirik. Ona görə sizdən yazılarınızı istəyirik". Hazırda virtual dünyada yaşadığımızı qeyd edən yazar sosial şəbəkələrdən yararlanmağa ehtiyac olduğunu qeyd etdi: "İsmayıl Qaspiralının dediyi "Dildə, fikirdə və işdə birlik" fikirlərindən çıxış edərək deyim ki, artıq fikir və dil mövzusunı bitirib, işə keçmək lazımdır: "Görəcək işlərimiz çoxdur, fikir və dildən daha artıq iş mövzusunə keçmək lazımdır. İşimizin nəticəsini də sonradan görmüş olarıq".

ORTAQ ƏDƏBİYYATA EHTİYAC

Ədəbiyyatın önəmli elm sahəsi olduğunu bildiren **Özbəkistan ədəbiyyatçısı Marufjon Yoldaşev** öz ölkələrinin ədəbiyyatını tanıtmmaq üçün çalışdıklarını qeyd etdi: "Biz yazılan əsərlə-

ri tərcümə edir və dərgi çap etdiririk. Özbək ədəbiyyatı böyük türk ədəbiyyatında öz rəngi, qoxusu olan bir çiçəkdir. Eyni ilə türk ədəbiyyatının ortaya çıxardığı estetik bir əsərdən bəhs ediyimizi bu gün heç kəs inkar etmər". 25 ildir ki, müstəqil olaraq ölkələrindəki ədəbiyyatı inkişaf etdirməyə çalışdıklarını qeyd edən özbək yazarı sovet dövründən fərqli olaraq xeyli irəliləyişə nail olduqlarını da söylədi: "Sovet dövrü ilə fərq odur ki, ədəbiyyatçılar mətbuatda sürətli çıxış edirlər. Kitablar nəşr olunur. 80-ci illər sanballı əsərlərin ortaya çıxdığı döndür. Tarixi əsərlər yazıldı - bunlar müstəqilliyə hədəflənən əsərlər idi. Müstəqillik dövründə isə əsərlərin qəhrəmanı ideoloji yönləndirmədən uzaq oldu. Onlar öz fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə edə bildilər. Bu istiqamətdə yazılar davam edir. Ancaq əsas məsələ öz ölkənin ədəbiyyatı ilə türk xalqlarının ədəbiyyatı arasında əlaqə qurmaqdır. Biz bir-birimizin yazılarını oxumalı, çap etdirməliyik. Ortaq ədəbiyyata böyük ehtiyac var. Bu, türk birliyi istiqamətində əsas addımlardan biri ola bilər".

TƏK ƏDƏBİYYAT, TƏK DİL

İranda böyük türk toplumunun yaşadığını deyən **iranlı alim və araşdırmaçı Fərzanə Dolulatabadi** türk dünyasının özünü ədəbiyyatı və şeiri ilə yaşadığını qeyd etdi: "Yazılı da olmasa türk dünyasının sözlü ədəbiyyatı yaşayır. Ancaq onu inkişaf etdirmək üçün üstümüzdə yük düşür. Bunun üçün türk dillə ölkələr arasında əlaqələri qurmaq lazımdır. Ədəbiyyat insanın hafizəsidir".

Kərkük Türkləri Dərnəyinin rəhbəri Kamal Bayatlı türkdilli ölkələrdə şeirin nəsrəndən öndə olmasının səbəb-

lərini açıqladı: "Ədəbiyyatdan bəhs edərkən türk ədəbiyyatının qədim bir ədəbiyyat olduğuna diqqət çəkməliyik. Kərkük ədəbiyyatı da bu istiqamətdə mühüm yer tutur. Füzuli dünya çapında tanınan, üç dildə yazan mükəmməl şairdir. Füzulidən sonra Kərkükdə ədəbiyyatın inkişafı baş verib. Kərkükdə yazılı və sözlü ədəbiyyat var. Hoynatlarımız dərin mənə və anlam daşıyır. Bu müdhiş bir mədəniyyətin məhsuludur. Əvvəllər biz heç bir yerdə dərdimizi dilə gətirə bilməzdik. Bu, bizi sınımağa qoymayam bir yoldur. Biz bir-birimizə hoynatlarla cinaslı ifadə söyləyirdik. Ərəb türkmənlərinin dili türk dilidir. Bizim yazdıqlarımızı dünyadakı bütün türklər anlar. Tək ədəbiyyat, tək dil - böyükələri bizi çıxardığı yol budur". Bağdadda üç dildə "Qardaşlıq" dərgilərinin çap olduğunu qeyd edən K.Bayatlı ölkələrində nəsr sarıdan inkişafın olmadığına da diqqət çəkdi: "Yazarların şeiri meydana çıxdı, ancaq hekayə və ro-

manlar olmadı. Dəstəklə kitablar olmadığı, Türkiyədən də kitablar gəlmədiyini üçün şeirə ağırlıq düşdü. Bu səbəblə şeirimiz daha öndədir. Ancaq bizə ədəbiyyatda bütün janrları inkişaf etdirmək lazımdır. Ortaq əlaqələrin qurulması isə yalnız ədəbiyyatın inkişafına dəstək və stimula ola bilər".

ORTAQ ƏLİFBA

Türklərin tarix yazdığını deyən **Türkiyə Kocaəli Yazarlar Dərnəyinin rəhbəri Alptekin Cevherli** türkdilli dövlətlərin fərqli əlifbadan istifadə etdiklərini qeyd etdi: "Ortaq əlifba olmalıdır. Bu mətbuat üçün də lazımdır. Həmçinin internetdə milli kontent olmalıdır. Bu sahədə problemlər var". Ortaq dildə ədəbiyyatın yazılmasına ehtiyac olduğunu bildiren dərnek rəhbəri dedi ki, dünyada 48 ölkə ingiliscə danışır: "Amma bizim ortaq dilimiz yoxdur. Ortaq filmlərin çəkilməsi, sənəkarların yazılması lazımdır. Yoxsa, çağdaş türk ədəbiyyatını yaşada bilmərik. Televiziyalarda müştərək yayımlara ehtiyac var. Əlimizdə internet kimi vasitə olduğundan əlaqələrimizi qurmali və möhkəmləndirməliyik. Məsələn, bir ölkədə yazılan əsərləri uyğun, başqırd türkü oxuya bilmir. Kitablari seriya halina getirek. Qoy Azərbaycan şairlerini türkcə, uyğun tükünü azərbaycanca oxusunlar". A.Cevherli qeyd etdi ki, ortaq türk dilinin olması, lüğətin yazılması, ədəbiyyatın olmasına da rəvac verəcək: "Bu işlərə orta məktəbdə başlamaq lazımdır. Bu istiqamətdə addımlar atılmalıdır. Türkdilli ədəbiyyatın müxtəlif istiqamətlərdə inkişafı türkdilli xalqların əlaqələrinin inkişafına daha da yardım edə bilər".

Təranə Məhərrəmovə
Şimali Kipr- Girne